

ALFÖLDI IMRE

Tejfoggal kőbe (14.)

Regényes önéletrajzi krónika apámról s magamról

Az 1924-ben Nagyváradon született krónikaíró annak a Mozog Nagy Imrének a fia, akinek önéletírását Jár a baka, jár címmel közöltük folyóiratunk 2016–17-beli számaiban. Az Alföldi Imre írói álnevet használó ifjabbik Nagy Imre emlékiratai édesapja hagyatékával együtt kerültek hozzánk. A vaskos gépiratköteg élére szerzőnk a következő, sokat sejtető megjegyzést fűzte: „Egy hegedűművésznek készül, de végül is középszerű írásipari dolgozóvá kisiklott váradi fiatalember emlékeiből.” A gyermek- és ifjúkorát, tanulóéveit Váradon töltő fiatalember ígéretesnek tűnő zenei pályafutását a második világháború végén – leventeként – a frontra kerülés, majd a hadifogság pokla törte meg. Kalandos úton hazavergődve, mintegy pótcselekvés-ként állt be „írásiipari dolgozó”-nak. Újságíróként előbb szülővárosában tevékenykedett, majd Budapestre költözve különböző lapok, illetve a Rádiókabaré munkatársa lett. Krimiszerzőként öt kötete jelent meg, részint a Népszava kiadásában. Önéletírásának sorozatban közlendő részeit a születésétől 1947-ig terjedő időszakból válogattuk.

Sz. A.

Mire bátyám annyira helyrejött, hogy kimehetett az udvarra, Schlingerhoff bácsiék Pista fiának már ott állt egy gépkocsija, amelyik reggel nagy kurbilizás után döntötte el, hogy elinduljon-e aznap vagy se, este pedig az udvar lakónépessége által körülcsudálkozva döcögött-pöfögött be a szélesre tárt kapun át a Ferenc utcai közös udvarra. Ahogy a húszas évekbeli autók képeit elnézem, leginkább arra hajlok, hogy Schlingerhoff Pista szögletes, négyszemélyes, fekete színű „taxija” – ahogy anyám nevezte élete végéig a világ összes magán- vagy állami személygépkocsiját –, szóval Schlingerhoff Pista kocsija Citroën 1928-as márkájú lehetett. Nagy vigasság volt számunkra Zolival, ha végignézhettük, mint tekergeti a kurbliját, hogy makacskodik prűszkölve-füstölve a motor, s áll le néhány rázkódás után, ismétlődik négyszer-ötször a művelet, mire végre recsegny-berregni kezd a mindenség, okádva magából a kékeszürke füstgo-

molyagot. Ilyenkor Horváth bácsi is letette a suszterszerszámot, fölnyújtózott, hogy jobban lássa, amit úgyis hall a rossz fülével, és amikor Pista végre beült a rázkódó kocsiba, hogy kitolasson hátrafelé az udvarból, rekedten utána kiáltotta:

– Hát nem jobb a lú, mint a motor? A nem füstöl, csak fingik! Minden francot kitanálnak! Hű, a mindenit, de büdös, a hányinger kerülgeti az embert!

Az 1928–29-es évadban Janovics Jenő színtársulatáé lett a váradi színház. Ez igen rangos művészegyüttes volt akkor: Karácsonyi Ily, Kondor Ibi, Kun Magda, Kőszegi Margit, Poór Lili, rajtuk kívül Mihályfi László, Tompa Sándor (az a bizonyos „Pufi”), Ihász Aladár, Balázs Samu, Tóth Elek, majd mások is a harmincas-negyvenes évek jelesei közül. Aztán ott voltak a neves karnagyok: Komjáthy Károly, Török Emil, Stephanidesz Károly. Ez utóbbinak a lánya, a csinos Stephanidesz Ily szubrett táncosnő lába évekkkel később erotikus fantáziánkat birizgálta Zolival, amikor Apa tiltó szigora ellenére, mi is besurrantunk bátyámmal az állóhelyre legalább. De akkor már Solymosán Magda, Fényes Alice, Nagy István, Komlós Juci és sok más,

majdani pesti szín- és filmművész kedvenc emelte tovább és mind feljebb a Janovics Jenő, majd Kádár Imre vezette kolozsvári-nagyváradai magyar társulat ún. „vidéki” színvonalát, amelyet nemcsak megirigyelhetett volna, de meg is irigyelt sok pesti színház, elhódítva a társulattól a legjobbakat. (...)

Várad akkori lakossága erőfeszítéseket tett – vállalkozóinak ösztönzésre –, hogy egy rendes közép méretű város ideális életét élje: legyen valami munkája, működjön a városban a legnagyobb anyagi gondok között is a színház, néhány mozi, mutassák be a legújabb némafilm-sikereket. A filmeket 10-12 felvonásban hirdették, a felvonások között kis szünet volt, míg befűzték a gépbe a következő tekereszt. Sósperect, frissítőt kínáltak. A burleszkek vetítése közben kihangzott az utcára a rikoltó kacagás. A kísérőzene egy szál lehangolt zongorán, netán hegedű-zongora duóval, a vetített jelenet hangulatához illő potpourrit nyekergett, közismert, agyonjátszott klasszikus operett- és operadallamokból. Egy mást érték a filmszakadások. De így is „működött” az Apolló, a Vigadó, a Heymann és az Élysées mozi, amíg bírta, aztán némelyik becsukott, elárverezték felszereléseit, majd pár hét múlva kinyitott a helyén egy másik vállalkozó mozi. A filmműsor nagyjából Budapesten egy időben vagy egy két héttel utána futott. Sok volt a betörés, a tolvajlás, a csalás és a rongyos ember az utcán. Az úriemberek öltözete is – kivéve a kereskedő és kisvállalkozó réteg tagjait, meg a nagy pénzeket leszakító betelepített, korrump román hatalmi apparátus tisztségviselőit – többnyire kifényesedett, kopottas volt. (...)

1929 júliusában nagy sajtóvihart kavart Nagyváradon, majd egész Romániában egy cikk, amelyik a *Nagyváradai Naplóban* jelent meg, *Evoé Bukarest, minden gyönyörök gyehennája* címmel. Árvay Árpád írta a fővárosi közletről: a visszaélésekről, a félművelt románok Párizs-utánzásáról, erkölcsi közönyéről szolt az írás. „Bukarest egy bűnös kis Párizs, görbe tükörben.” „Minden és mindenki kapható, csak meg kell fizetni az árát!” „Leányvásár, pénzhajsza, prostitúció, valamint tétlen és könnyű élet” – fogalmazta meg bukaresti tapasztalatait Árvay Árpád. Nosza, egy pillanat alatt kitört a nemzetiségi sajtóháború. A várad *Dreptatea Poporului* (A nép igazsága) követelte a *Napló* betiltását, Árvay szigorú meg-

büntetését. A *Gazeta de Vest* (Nyugati Újság) egyenesen azt követelte: állítsák falhoz és lőjék főbe Árvayt! Athanasiu királyi főügyész elrendelte Árvay letartóztatását. Stăngeanu helyőrség-parancsnok, tábornok tiszti gyűlést hívott össze, ezen követelték a szigorú retorziót a lap, a cikkíró és az egész kisebbségi magyarság ellen.

Ez azért hatott furcsán, mert éppen akkortájt jelent meg Mircea Damian román szerző *A bútorozott szoba* című könyve, amelyik Árvaynál sokkalta vadabb, nyersebb szókimondással bírálta a korabeli bukaresti köz- és magánélet jellemzőit. De ezt senki se vette tőle rossz néven, holott ugyanazt írta meg, amit Árvay; akár be is perelhette volna Damian a várad magyar újságíró, plágium címén. A bukaresti *Universul* átvette az uszító jellegű cikkeket, ám a konkurens kormánylapok, a *Dimineața* és az *Adevărul* – csak hogy üthessenek egyet az *Universulon* – váratlanul Árvay Árpád mellé álltak, s törvénytelennek, alkotmány sértőnek minősítették a várad újságíró letartóztatását. Két hét után kiengedték a fogságból az addig bilincsben ide-oda kísérgetett cikkíró, akit kísérgetésekor leköpdösött s a lincselés veszélyének tett ki az őrszemélyzet is. Ám a tárgyalást mégis kitűzték, Árvayt fogházbüntetésre ítélték. Állását elvesztette, tanítónő feleségét áthelyezték büntetésből Bessarábiába – épp akkoriban szült! –, felheccelt románok, diákok tüntettek a lakásuk előtt, családtagjait, rokonait kövel dobálták, nyílt utcán megtámadták,

inzultálták. Árvay Árpád később a romániai Magyar Párt főtitkára lett az 1940. évi bécsi döntésig, amíg Várad visszatért az anyaországhoz. Addig különféle címeken mintegy harminc bünygi eljárást folytattak le ellene. (...)

Apu egyik kollégájának már volt rádiója, és mert tudta apánkról, hogy mit jelent neki Madách *Tragédiája*, 1929. június 20-án, csütörtök este meghívta magához, és éjfél utánig hallgatták az Ódry Árpád rendezte előadást a Magyar Rádió közvetítésében. Ádámot Ódry, Évát Tasnády Ilona, Lucifert Kürthy József játszotta. Buttykai Ákos kísérőzenéje nem nyerte el Apa tetszését. „Nem értek hozzá – jegyezte föl –, de szerintem elmarad a Tragédia színvonalától! Miért kellett egyáltalán ez a zene?” Egy későbbi bemutató, ahol Ádámot Abonyi Géza, Évát Tőkés Anna, Lucifert Ódry Árpád alakította, ezúttal mindenféle zene nélkül, jobban elnyerte a tetszését (...) Időnkint egyes honvédsírokat ismeretlen tettesek kegyeletsértő módon megrongáltak. Talán ez adta az ötletet a közügyekben mindig ügyesen közbeszóló Hegedüs Nándor főszerkesztőnek, hogy a *Nagyváradban* 1929. augusztus 18-tól kezdődően sorozatot írasson Honigberger Lajossal az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hőseinek váradi sírjairól, pontos nevekkkel, sírhely-megjelölésekkel, mini-bibliográfiával.

Erdély-szerte beszéd tárgya és feszültségteremtő esemény volt ezen a nyáron a lecsukott kommunisták éhségstrájkja Kolozsvárott. Haja Lifszit fanatikus besszarábiai, zsidó származású tanárnő belehalt az éhségstrájkba. „Az eszme fontosabb, mint az életem!” – ezt vallotta. Vele éhségstrájkolt többek között Máté Ernő és Szenkovics Sándor is. Állapotuk a 39. napon vált válságossá. Eközben Petrosényban négyezer sztrájkoló bányász életét veszélyeztette a sortűz, aztán Lupényban rendezett vérfürdőt a hatalom, 37 halottal, száz sebesülttel. Még Maniu is a helyszínre utazott. Az agyonlőtt munkások temetésén a hozzátartozók legtöbbször nem is vehetett részt, a város kihalt, néptelen volt, csak a csendőr- és katonajárőrök cirkáltak, élesre töltött fegyverekkel. (...)

Az 1929-es év eseménye volt a Maniu-kormány elé terjesztett új közigazgatási törvény tervezete. Ezt Constantin Stere besszarábiai, Romulus Boilă erdélyi és Eduard Mirto belügyi alminiszter készítette el. Vaida-Voevod belügyminiszter

viszont mindent töröltetett a tervetből, ami a Gyulafehérváron megfogalmazott kisebbségi önkormányzati ígéretekkel volt kapcsolatos s azokból indult volna ki a nemzeti kisebbségek érdekei védelmében. Stere tisztességes szándékú politikus volt, aki besszarábiai lévén tudta, még a cári időkből, mint jelentett a románságnak ott a cári elnyomás; és azt is tudta, milyen volt az erdélyi románság sorsához képest a különbség. Erről ő maga nyilatkozott Hegedüs Nándor főszerkesztőnek. Ez a nyilatkozat csak a Horthy-uralom idején jelenhetett meg, de amit mondott, s alább idézek, azt 1929-ben mondotta:

„Besszarábiában nincs kisebbségi kérdés, mint ahogy van Erdélyben. Az oroszok idején mindenki szolgált: orosz, román, lipován, zsidó, gagauz stb. Mi azért összefogtunk, és mi ott ma is besszarábiaiak vagyunk elsősorban, és nem románok, oroszok vagy lipovánok. Ezzel szemben Erdélyben szabad népek éltek és fejlődtek ki egymással szemben, mert tehették! Politikai önállósága volt itt a románságnak, nekem hiába mondanak mást! Én 1912-ben jártam Erdélyben, regáti megbízásból, hogy elsimítsam az egymással marakodó románok közötti viszályt. Ezerévi magyar uralom ellenére a románok pompásan beszéltek románul, csak a városi románság és az értelmiség körében volt némi egzisztenciális célzatú, de önkéntes elmagyarosodás. Senki se követelte! Besszarábiában viszont még pár évtized, ha nem csatolják a háború végén Romániához,

mind elfelejtettük volna a nyelvünket. A román lapokat is cirill betűkkel írva kellett kiadni. Erdélyben a görögkeleti egyház a románság fellelvára, Besszarábiában viszont az oroszosítás eszköze volt. Erdélyben gazdag román paraszto-
kat találtam, amilyeneket se Besszarábiában, se a Regátban nem! Balázsfalva, Maniu nevelkedő helye, annak jezsuitiz-
musa nem tetszett, de erőteljes, fegyelmezett román szelle-
mi centrum volt. Az erdélyi románság viszonylag nagy sza-
badságot élvezett, és most nem akarja hasonló mértékű sza-

badság engedélyezésével kárpótolni a magyarságot, amely fölött uralko-
dóvá vált itt, Erdélyben. Ezért
dühöng itt ez a nagy sovinizmus!”

(Folytatjuk)

A szöveget gondozta és szerkesztette
SZILÁGYI ALADÁR